

سخن ثبوتی به مناسبت

سال جهانی علوم پایه برای توسعه پایدار ۲۰۲۲،

دانشگاه شهید بهشتی - ۱۴۰۰/۱۲/۱۷

جناب آقای دکتر زلفی گل

وزیر محترم علوم تحقیقات و فناوری

سلام و احترام دارم. افتخار می‌کنم که امروز به‌عنوان یکی از خادمان علوم پایه در محضر جناب‌عالی باشم، به مناسبت «سال جهانی علوم پایه برای توسعه پایدار»، پیام کوتاهی برای دوستان و همکاران دانشگاهی‌ام بدهم و التماس دعائی از جناب‌عالی برای توجه به مقتضیات علوم پایه کنم. هر چند خود جناب‌عالی از تبار علوم پایه هستید و نیازی به یادآوری امثال من ندارید.

استاد جلیل‌القدر باستانی پاریزی در یکی از نوشته‌هایش می‌گوید «عمری پیرهن در آفتاب تاریخ خشک کرده‌است». روانش شاد و راهش پر رهرو باشد. استعاره استاد پاریزی را به وام می‌گیرم و با اجازه همکاران و همراهان دانشگاهی‌ام می‌خواهم ادعا کنم من هم عمری پیرهن در آفتاب فیزیک و علوم پایه خشک کرده‌ام. منهای سال‌های آموزگاری و دبیری‌ام در دبستان‌ها و دبیرستان‌ها، پنجاه‌وهفت سال است در دانشگاه‌ها به درس و مشق مشغولم. موهبت بزرگم همیشه محشور بودن با جوان دانشجو بوده‌است. آخرین ساعت درس را همین پریروز داده‌ام و هنوز توان تداوم آن را دارم.

جناب آقای وزیر، دانشگاه‌ها و دانشگاهیان منتقدان ریز و درشت فراوان از طبقات مختلف مردم و از میان خودشان دارند. بعضی از نقدها خیرخواهانه و بعضی دیگر نه چنین‌اند. نظر خودم را می‌گویم: دانشگاه‌ها و دانشگاهیان متناسب با امکاناتی که در اختیار داشته‌اند، از نظر نفوذ کلام در جامعه، از نظر به بازی گرفته شدن در تصمیم‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌ها در نهادهای دولتی و حکومتی، از نظر گردش مالی نحیف دانشگاه‌ها، از نظر سیاست کلی چهل‌وچند سال گذشته که کدام باید‌ها و نباید‌ها را در گفتار و نوشتار و کردار لحاظ کنند، خوب عمل کرده‌اند.

- اکثریت قریب به اتفاق کارشناسان صنعتی، کشاورزی، مالی، مدیریتی، بهداشتی، درمانی، آموزشی، حقوقی، قضائی، خدماتی و مانده‌های آن‌ها را تربیت کرده‌اند.
- بسیاری از دست پرورده‌هایشان اگر در داخل کشور خواهان نداشته باشند در بیرون از مرزها مشتری دارند و مثل ورق زر می‌برند، یعنی اینکه چیزی بلد و به درد می‌خورند.
- از دانشگاه‌ها و دانشگاهیان فسادهای مالی چندین صد و چندین هزار میلیاردی مالی گزارش نشده است.
- از دانشگاه‌ها و دانشگاهیان کردار و گفتار وهنی که برای کشور در عرصه‌های جهانی خسران بزرگ بیافریند دیده و شنیده نشده است. به سخن دیگر دانشگاه‌ها در مقایسه با بسیاری از نهادهای عمومی و خصوصی از منزله‌ترین ساخته‌ها و پرداخته‌های جامعه کنونی ما هستند.

اگر افراد منصفی باشند و این گفته‌ها را بپذیرند، قاعدتاً باید نتیجه بگیرند، افراد بی‌شیل و پيله‌ای در دانشگاه‌ها هستند که سرشان را پایین انداخته‌اند و کارشان را می‌کنند. چه انتظار دیگری می‌توان از دانشگاه‌ها و دانشگاهیان داشت. این را هم بگویم دانشگاه‌ها این موهبت را از برکت انبوه جوانان دانشجو دارند که بی‌آلایش‌اند و بدون این‌که خود بدانند از مریبان و مدیران‌شان می‌خواهند آن‌ها نیز پاک و منزله باشند.

جناب آقای وزیر، علوم پایه، شامل فیزیک، شیمی، ریاضی، علوم زیستی و زمینی و در چند دهه گذشته علوم کامپیوتری و دیجیتال، خاستگاه دانش‌های کاربردی و تکنولوژی‌اند. در همه جوامع و در سطح جهانی مردم معمولی سود دانش‌های کاربردی را می‌دانند و برایش خرج می‌کنند. علوم پایه این ویژگی را ندارد. برای مردم معمولی اهمیت کار مهندس و پزشک دیدنی و لمس کردنی است. تولیدات و خدمات‌شان روزمره مورد نیاز است. می‌خرند و مصرف می‌کنند. ولی همین مردم معمولی به اهمیت فیزیک و ریاضی و شیمی در به وجود آوردن تکنولوژی‌ها و قوام و دوام آن‌ها اشراف ندارند و دغدغه روزمره‌شان نیست. نگران کمبود در فیزیک و ریاضی فرزندان دبستانی و دبیرستانی‌شان نیستند. در بقیه دنیا هم همین برداشت حاکم است. در تمام کشورها ارتقا و اعتلای علوم پایه در درجه اول به عهده دولت‌هاست. و خدا را شکر در کشور ما هم چنین بوده و هست. ولی به چند دلیل لازم است سرمایه‌گذاری بیشتری انجام گیرد:

۱- برابر آمارهای علم‌سنجی، بیشتر مقاله‌های پژوهشی کشور ما در علوم پایه است و باید حمایت شوند،

۲- علوم پایه کشور در برخی از حوزه‌ها مانند ژنتیک، علوم اعصاب، بخش‌هایی از شیمی، کیهان‌شناسی، فیزیک نظری، اپتیک و لیزر و مانده‌های آن‌ها در کشور پیش‌گام است. این حوزه‌ها در شرف عرض اندام در سطح جهانی‌اند. لازم است پشتیبانی شوند.

جناب آقای وزیر، شرط به‌روز بودن در هر حوزه دانشی، داشتن آگاهی از آنچه در سطح جهان می‌گذرد، است. نوشتن مقاله و نشر بین‌المللی آن در مجله‌های معتبر مهم است و باید تشویق شود. به طور آماری و با اطمینان آماری بالا نوشته‌های پژوهشگران ایرانی درست، با کیفیت و همراه با امانت‌داری است. نوشته‌های کم اهمیت، نادرست و تقلبی هم مثل همه جای دنیا از ایرانیان دیده شده است. ولی شمارشان اندک است و قابل‌اعتنا نیستند. نباید به گفته آن‌ها که همیشه و در همه‌جا عیب می‌بینند و یا از میان خود دانشگاهیان که خودزنی می‌کنند گوش داد.

شرط به‌روز بودن پژوهشگران، رفت‌وآمد بین‌المللی، مرخصی‌های مطالعاتی، و داشتن دانشجوی خارجی در دانشگاه‌هاست. در سال‌های گذشته رفت‌وآمد بین‌المللی و مرخصی‌های مطالعاتی، به خاطر تنگناهای مالی عملاً از بین رفته است. عنایت دولت و توجه ویژه جناب‌عالی را می‌طلبد. در ده پانزده سال گذشته بعضی از دانشگاه‌ها دانشجویان از کشورهای دور و نزدیک پذیرفته‌اند. ولی تعدادشان اندک است. بذل توجه بیشتری می‌خواهد.

نتیجه‌گیری کنم: دولت لازم است در علوم پایه سرمایه‌گذاری کند که تا بحال تا اندازه‌ای کرده است. من به نوبه خود قدردان هستم. ولی علوم پایه کشور در شرف عرض اندام بین‌المللی در مقیاس جهانی است. چه بهتر در سال جهانی علوم پایه، همت شود و سرمایه‌گذاری بیشتری انجام گیرد. سرمایه‌گذاری در علوم پایه در میان‌مدت و بلندمدت به سوددهی خواهد رسید. برای عموم مردم بلافاصله مشهود نخواهد بود. لازم است تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران، به‌ویژه مجلسیان به این نکته اشراف داشته باشند و کم‌حوصله نباشند.

و اما آنچه من در این سالیان پایانی زندگی حرفه‌ای‌ام با یاری دوستان دور و برم از دانشگاهیان و از میان مردم خوب زنجان و کشور، می‌خواهم انجام دهم:

من و دوستانم بر این باوریم که دنیای امروز بر مبنای شناخت آنچه در دور و برمان انجام می‌گیرد ساخته و پرداخته شده است. پرداختن به علوم پایه هم گسترش این شناخت است. در یک‌صد سال گذشته کوشیده‌ایم شناخت دور و برمان را در دبستان و دبیرستان و دانشگاه بیاموزیم و بیاموزانیم. ولی جای کار زیاد است.

کودک، نوجوان، و جوان و افراد دیگر جامعه، باید قانون‌های حاکم بر طبیعت را با آزمون به دست خود یاد بگیرند و ارج نهند. خواندن از روی کتاب، شنیدن از دهان معلم، روایت از بزرگان علم بسنده نیست. در زنجان ما بر آنیم خانه دانش بنا کنیم.

- مخاطبان خانه در درجه نخست کودک، نوجوان و جوان خواهد بود و در درجه دوم افراد مسن‌تر که شوق و ذوق آموختن دارند.
- در خانه دانش بازدیدکننده دست به انجام آزمایش‌های ساده خواهد زد.
- خانه دانش کیت‌های آزمایشی خود را به دبستان‌ها و دبیرستان‌ها برای استفاده دانش‌آموزان امانت خواهد داد، پس خواهد گرفت، تعمیر خواهد کرد و در بین مدارس دیگر خواهد چرخاند.

جای آزمایشگاه‌ها، نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های خانه دانش را دانشگاه صوفی رازی و در سال‌های آغازین مؤسسه خیریه روزبه تقبل کرده است. هزینه‌های سرمایه‌ای را خیرین و دانش‌دوستان، تأمین خواهند کرد. هزینه‌های کارکنان علمی و خدماتی از محل هدایای داوطلبانه بازدیدکنندگان تأمین خواهد شد. هم‌اکنون یک گروه ده نفری از دبیران و دانشجویان با هدایت آقای دکتر حمیدرضا خالصی‌فرد، استاد نیک‌اندیش و دوران‌دیش دانشگاه علوم پایه زنجان، مشغول خواندن کتاب‌های علمی دبستانی و دبیرستانی و طراحی کیت‌های آزمایش‌های مورد نظر هستند.

با عرض ادب و احترام و آرزوی شکوفائی علمی در کشور عزیزم سخنم را به پایان می‌برم

یوسف ثبوتی

فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران

دانشگاه تحصیلات تکمیلی علوم پایه زنجان